

# "ותן חלקנו בתורתך"

## תורה ועבודה

### היחס בין לימוד תורה והדאגה לפרנסה

"ותן חלקנו בתורתך"  
סדרת שייעורים על  
מעלת התורה ומצות לימודה

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב (הושע ב) ("לכן אשוב) ולקחתי דגני בעתו [וגו'] וכתיב (דברים יא) "ואספת דגנך ותירושך ויצהרך". לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. ת"ר "ואספת דגנך וגו'" מה ת"ל לפי שנאמר (יהושע א) "לא ימוש ספר התורה הזה מפניך" יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך (נהוג) [הנהג] בהם מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון ב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח תורה מה תהא עליה. אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנא' (ישעיה סא) "ועמדו זדים ורען צאנכם [וגו']" ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר (דברים יא) "ואספת דגנך" ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם שנא' (שם כח) "ועבדת את אויביך". אמר אבוי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם (והרבה עשו) כרשב"י ולא עלתה בידם. אמר להו רבא לרבנן במטותא (בעינא) מנייכו דלא תיתו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי (ואף לבי רב לא תיתו) כי היכי דלא תטרדו במוזוניכו כולה שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום ר' יהודה בר אלעאי בא וראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים דורות ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זה וזה נתקיים בידם. דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זה וזה לא נתקיים בידם.

ספן ספן... וניכסין מניסין... וכו'...  
מגן דכתיב "ולמדתם אותם את בניכם" וכו'...  
היכא דלא אמריה אבהו "מיוחב איהו" וכו'...  
למגמר נפשיה דכתיב ולמדתם איהו מגלן...  
דלא מיוחבא דכתיב ולמדתם ולמדתם...  
יכל שמצוה ללמוד מצוה ללמד וכל שאינו...  
מצוה ללמוד אינו מצוה ללמד ואידי מגלן...  
דלא מיוחבא למילא נפשיה דכתיב ולמדתם...  
ולמדתם כל שארית מצוין ללמוד מצוה ללמד את עצמו וכל שאין ארדין...  
מצוין ללמוד אין מצוה ללמד את עצמו ומנין שאין ארדין מצוין ללמוד...  
למגמר קרא ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ת"ר "היא ללמוד" וכו'...  
ובנו ללמוד "היא קודם לבנו ר' יהודה אומר א"א בנו וינין" וכו'...  
מתקיים בידו בנו קודמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב...  
שדרה אבהו לקמיה דאבוי כי אתא הויה דלא הוה מתירין שבעתיה...  
אל אלא עדיפא מנין טוב את דאדיל אגא שבע אבוי דקא היה אתי...  
הוה הוה מויק בי רבנן דאבוי דכי הוה עיילי בתרין אפי' ביטמא הוה...  
מתוקן אבד ליה לא ליתוב ליה אינש אישפויא אפשר דמתיריש ניסא...  
דברע נתר דר רישה אמר ליה למד ר' אלא איתרזיש ניסא סכנתין "תד" וכו'...  
ללמוד תורה ולישא אישה ולימד תורה ואח"כ ישא אישה ואם א"א לו...  
כלא אישה ישא אישה ואח"כ ילמוד תורה אבד רב יהודה אבד שמאל...  
הלכה נישא אישה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר רוחים בעזרו ויעסק...  
בתורה "לא פליג הא לן והא להו":

דכנא, ז'ה, ז'א.

#### עין אי"ה

רבי ישמעאל לקח לרא' תכונת האדם, שתקצר נפשו אם יתמיד רק במושכלות, ולא יחליף העסק במעט זמן ג"כ בעסקי החברה. אי"כ ראי' שתכונת ההשלמה של האדם תובעת ממנו ג"כ העסק המעשי. ורבי שמעון ס"ל שגם זאת התכונה באה רק מחסרון מוטבע שנתיישן הרבה באדם, עד שקשה לו לקבל רוב הטובה הראויה לפי מעלתו, שהיא "ותחסרהו מעט מאלהים". ע"כ ההשתדלות המחוייבת היא להשיב את האדם אל מעלתו בכל עז, ואז ישכיל כי הוא באמת ראוי לכך ודעת לנפשו ינעם.

ט. אמר אבוי הרבה עשו כר"י ועלתה בידם, כרשב"י ולא עלתה בידם. מפני שהמחלוקת היא בעצם טבע האדם, אם הוא עלול להיות בלתי עסוק בשום דבר מעשי כ"א בהשכל ודעת או שהוא דבר שלמעלה מטבעו. ואם ימצאו אנשים נעלים שהם ירגישו בעצמם כי לגדולות נוצרו והעסק בחכמה ושכל היא להם לעונג טבעי באין הפסק וחילוף כלל, הם למעלה מן הטבע האנושי. אבל משפט התורה צריך שיהיה רק לפי טבע האנושי הנוהג ברוב ולא נתנה למלאכי השרת. ע"כ אמר שמהעיון יקשה להבחין דבר זה, כ"א מהניסיון נדע שהדבר הנוהג ברוב הוא מורה על היסוד הטבעי. ע"כ באשר אנו רואים שהרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, ומצאו קורת רוח בין בתורתם וחכמתם, בין בעמלם בחיי החברה וכשרון המעשה. כר"י ולא עלתה בידם, כי ירדו כשרונותיהם מסבת ההתנגדות הפנימית שמצאו בנפשם מעסק העיון ועבודת השכל הבלתי מתחלף בעסק גופני, מזה אנו רואים שלפי טבע האדם הוא ראוי להתנהג כמדת ד"א עם התורה כמדת רבי ישמעאל, ומדתו של רבי שמעון היא לפי מעלת המעולים שבאנשים שהם למעלה מטבע האנושי, שלהם יאתה להתנהג לפי מעלת טבע רוממות נפשם ולא לרדת ממעלתם בודאי.

י. א"ל רבא לרבנן, כמטותא מנייכו כיומי ניסן וכיומי תשרי לא תיתו קמאי כי היכי דלא תטרדו במוזונייכו כולי שתא. הסכה שאין האדם מוצא קורת רוח שלמה בהתעסקו רק בחכמה ועיון אם לא יצ'רף עמה ג"כ מעשה ועבודה, הוא לפי שכך חקק יוצרו ית' בטבע נפשו, כדי שתדחפהו ושוקתו הפנימית לדאוג בעד צרכיו ההכרחיים שגם הם רבים. ומבלעדי תשוקה זו היו רבים מבני אדם מונעים עצמם משיתוף כל עבודה בעסק רק במושכלות, והיתה אח"כ [מניעה זו] מביאה למחסור [עד] שלא יהיו מוצאים ג"כ מבוקש החכמה מפני הטרדא. ע"כ כשימלא אדם את תעודתו, בעסק המעשי החמרי גם בזמני השנה הראויים לכך, ימשך מטבעו ג"כ אל התלמוד והעיון ביתר חלקי זמן השנה.

ז. ר"ח בר פפא רמי, כתיב לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו כו', וכתיב ואספת דגנך כו', ל"ק כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. תכלית המציאות היא כדי שתצא אל הפועל הבחירה הטובה של עשיית הטוב והחכמה בחופש גמור מרצון וחפץ פנימי. אמנם הבחירה תלויה באדם, ע"כ בשעה שבנ"א הולכים בדרך ישרה ומתנהגים ע"פ התכלית שראוי לפיהו למציאות שתמצא, כי ישמח ד' במעשיו, חשובה כל המציאות כולה בדרכי קיומה והפרחתה כאילו היא קנין האדם. אבל בהיות האדם משחית דרכו, ומצד בחירתו היתה תכלית המציאות נהפכת לרועץ. אבל הלא חפץ ד' לעולם יהי' ודבר אלהינו יקום לעולם, ומסיבות רבות מכריחות תעמודנה להשיב את האדם אל שלימות תכליתו. אבל כ"ז רק מעשה ד' המה ואין לא ם בהם יחש, ע"כ פעולות שכלול המציאות או מתיחסים רק אל השם ית' לבדו, "ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי ורעי וחמתי היא סמכתי".

ח. ת"ר ואספת דגנך, מה ת"ל, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפניך, יכול דברים ככתבן, ת"ל ואספת דגנך נהוג בהם מנהג ד"א דר"י, ר"ש ב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה כו' תורה מה תהא עלי', אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים כו'. האם תכונת האדם מצד עצמו ראויה היא להיות עוסק תמיד רק במושכלות בלא הפסק, והשימוש בענינים מעשיים המה לו רק להכרח והם למטה ממעלתו הטבעית. או שמצד תכונת האדם הוא מורכב נטיות מעשיות ועיוניות, והעסק במעשים חמריים, אם הם לפי המדה, הם לא רק מצד הכרח כ"א משלימים ג"כ את תכונתו על פי טבעו, הוא דבר ראוי להסתפק. ובוה חולקים רבי ישמעאל ורשב"י, דר"י ס"ל שהעסק התמידי בעיון אינו לפי תכונת האדם, על כן ההפסק שבא, אם הוא רק בדרך ארעי לעניני דרך ארץ, אין לחשבו לחסרון כ"א להשלמת האדם כפי טבעו, ע"כ משפט התורה היא להיות מנהיג בהם מנהג ד"א. ורשב"י ס"ל, שמעלת האדם לפי טבעו האמיתי ראוי להיות כ"כ נעלה, עד שלא תשבוע נפשו מהתענג [אלא] רק על שלימות השכליות. והמקרא ככתבו "לא ימוש ספר התורה הזה מפניך" הוא נאות לפי טבע האדם השלם שלא נתקלקל בחטא. ע"כ ראוי להדריך תמיד את עצמו וזולתו לבא אל מעלת האדם השלם, ומה שאי אפשר הדבר, בין לפי ההכרחים התיצונים בין לפי החשק הפנימי שנעשה כהה מרוב עבודת העיון, אינו בא כ"א מחסרון השלמה. ובהשלמתן של ישראל מלאכתן נעשית ע"י אחרים, והם מצד עצמם כל ישעם וחפצם להיות עסוקים תמיד בידיעת התורה, לדעת את ד' ודרכיו.

ס' ז'ה, ז'א, ז'ב

ואולי אביי ורבא חולקים בטעמו דרבי ישמעאל, דאביי ס"ל  
 דלבד מצד ההכרח, עצם טבע האדם הוא לעבוד ג"כ במקצת  
 בעבודה ועסק של ד"א, וזה בא מהוראת הניסיון של הרבים,  
 שניכר הטבע ע"פ רושם הרוב. ורבא ס"ל שאין לדון בדבר כ"א  
 מצד ההכרח, וכל האפשרי להועץ להיות מסולק מעסקים  
 מעשיים כדי להיות מסור אל התורה ועבודת השכל לדעת את  
 ד', היא מתכונת מעלת האדם, ביחוד האיש הישראלי, שראוי  
 לרדוף אחריה בכל האפשרי, ואפשר לו להאדם להדחק עצמו  
 לבא לזאת המעלה, שיהי' רק בתורת ד' חפצו, בהכינו לעצמו  
 צרכיו בזמנים קבועים.

M

אבל בהיותו  
 ממעט במוסר אז לא יאמר די בכמה ששיגיג מההון,  
 ומדותיו שמתפגמות נוטות לתאוה [ה]עוברת גבול  
 שמהרסת אשיות בריאותו ומולידה חלאים בו וזרעו.  
 ע"כ גם אם יאסוף עושר, לא יספיק לו ולא ינוח  
 לבבו ולא ימצא בהם קורת רוח שלמה. ע"כ דורות  
 ראשונים שעשו תורתן קבע, והיא הדריכה אותם אל  
 דרך המוסר האמיתי, ליראת ד' ולמדות טובות  
 והגונות, ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידם, כי  
 המעט הספיק להם בהיותם בעלי מדות יקרות, וגופם  
 הי' בריא ונפשם שמחה בעמלם. דורות האחרונים,  
 שעשו מלאכתן קבע, שהדאגה על החומריות מלאה  
 את לבבם ולא תניח מקום ראוי להדאגות המוסריות,  
 ותורתן עראי, זה וזה לא נתקיימה בידם, כי נתקלקלו  
 המדות ומנוחת הלב נטלה, ולא יאמר די בקיבוץ  
 רכוש רב, ולא ימצא קורת רוח בעולם בכל קנייניו.  
 א"כ גם הרב שהוסיף לקנות ע"י ריבוי הזמן לא  
 תתקיים בידו, כי לא יוכל למלא צרכיו שנתרבו כדי  
 ערך תאות נפשו, וממילא נקרא באמת שזה וזה לא  
 נתקיימה בידם. ועיקר שם עראי וקבע, אין תלוי כ"כ  
 בזמן, כמו בהסכמת הדעת, שהדבר שמחזיק האדם  
 לעיקר הוא קבע, גם שמסכות יעסוק בה מעט זמן.

10

יא. אמר רבנ"ה אריו"ח משום ר"י ב"ר אילעי, בא  
 וראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים, דורות  
 ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו  
 נתקיימה בידם, דורות אחרונים שעשו מלאכתן קבע  
 ותורתן עראי זו"ז לא נתקיימה בידם. יסוד השלוח, אפילו  
 בעוה"ז, תלויה גם היא בתיקון המוסר הכללי והפרטי. כי בהיות  
 האדם מוכתר במדות טובות ביראת ד' ובאמונה, הוא משתמר  
 מהרבה דברים המכשילים את כחו ומכבידים עליו את סבל  
 החיים, ומסתפק ג"כ בשמחה ונחת גם מהמעט שיזמין לו ד'.

סוף איה גימטריה

קנו סדר משא ומתן, ובו סעיף אחר:

12

א "אחר-כך (א) ללך (א) [א] לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה \*סופה בטלה וגוררת עון, פי העני  
 יעבירונו על דעת קונו. ומכל מקום לא ייעשה מלאכתו (ב) עקר אלא (ג) [ג] עראי, ותורתו קבע, וזה וזה  
 יתקיים (ג) בידו. יישיא יתן (ד) באמונה.

13

ישראל מה יתנה אלהים שאל מעמד פי  
 אב-ליראה את-יהוה אלהים ללבב בכל-דרכיו  
 ולהקבה אתו ולעבד את-יהוה אלהים בכל-לבבו  
 ובכל-נפשו: לשמור את-מצות יהוה ואת  
 חקתיו אשר אנכי מצוה היום לטוב לך:

כי אם ליראה וגו' הפרשה תמוה,

העמק דבר

16

וכמש"כ לעיל ו' מקרא ו' שם הספרי וכי היאך  
 אדם אוהב להקב"ה, אלא והיו הדברים האלה  
 וגו' שמתוך כך אמה מכיר את מי שאמר והיה  
 העולם, והיאך יבא הקב"ה בערונו את צדומו  
 לשאל מהם מה שאי אפשר צדק הטבע, ואם  
 נאמר שלא דבר כאן אלא עם מי שראוי לכך, הלא  
 לא תתפרש עם מי הוא מדבר, אלא ע"כ יש לדקדק  
 ולהתבונן באותה פרשה ענמה שהקב"ה אינו שואל  
 מישראל אלא מכל אדם לפי ערכו, שהרי כתיב  
 ללכת בכל דרכיו, ולא כתיב וללכת בכל דרכיו, כמו  
 שכתוב ולהקבה אתו ולעבד וגו', וכן בפסוק י"ג  
 לשמור את מצות ה', ולא ולשמור וגו', מצואר  
 דכמו החללת הדבור הוא. ומה נבוא לענין, דראוי  
 לדעת שיש ארבע מדרגות בישראל כמו שביארנו  
 בפ' צלק עה"פ מה טובו וגו', שהם א' ראשים  
 ומנהיגים בישראל, ב' צ"ח הנקראים וקני ישראל,  
 ג' זע"ב עוסקים בצרכיהם, ד' נשים ועבדים  
 וקטנים, וכל אחד מכתות הללו אינו דומה לחבירו  
 בשאלת הקב"ה ממנו, ומשום זה כתיב בפרשת  
 אחס נצבים היום כולכם ראשיכם שצטיכם, וקניכם  
 ושוטריכם, כל איש ישראל, טפכם נשיכם וגו',  
 לעצבן צבית ה' וגו', ולכאורה מה מקרא חסר  
 אלו כתיב אחס נצבים היום כולכם לעצבן וגו',  
 והכל בכלל, אלא בשביל שלכל א' צבית צפ"ע, ומה  
 ששואל הקב"ה מזה אינו שואל מזה, וכמעט  
 שאסור לכת השנית כאשר יצואר. ונצא לפי סדר  
 הכתוב, ראשיכם שצטיכם, שהם הראשים מנהיגי  
 הדור, והם הנקראים עוסקים בצרכי צבור, שהם  
 אינם ראשים להבטל מזה לא לעסוק באהבה  
 ודביקות, שהרי צוה לא תהיה שקידמו צעודת  
 הצבור תמה, ואמרו בשבת פ' מפנין [קכ"ז א']

15

14

שהרי כל מה שאפשר לבקש מכת אלוש מצואר  
 בשאלה זו, ומה יש עוד לשאול, עד שבאמת בשו"ט  
 תהלים כ"ו אמת צנקה דוד אמת שאלתי מאת  
 ה' אותה צנקה, שצמי צבית ה' כל ימי חיי, אמר  
 הקב"ה לדוד אתה אמרת אמת שאלתי וגו' ואתה  
 מבקש הרבה, א"ל גם אתה אמרת מה ה' אלהיך  
 שואל מעמך וצנקה הרבה, אבל זה אינו אלא לשון  
 מלניי שיש בו חוך, דודאי גם הקב"ה גם דוד לא  
 צקשו ימירה ממה שהחלו, ויותר מזה קשה הא  
 דאיתא בגמ' [צרכות ל"ג ב'] אטו יראה מילתא  
 זוטרתי היא, ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתי  
 היא, והפלא שהרי לא יראה לצד קא חשיב, ולמה  
 זה הקשה על יראה יותר מעל אהבה ולעבוד בכל  
 נפש, ומו אינו מונח אחרי שהחל לשאול לאהבה  
 אותו איך סתר שאלתו בחוך כדי דיבור לטוב לך,  
 ופרש"י כדי שיהיה טוב לך שהוא אהבה חוררת,  
 ויותר מזה יש להבין למי נאמרה פרשה זו, אם  
 נאמר לכל ישראל צוה, היאך אפשר שתהא מדרגה  
 זו יראה ואהבה צפחות שבישראל שאינו משיג  
 אותם כלל, והרי אהבה אינה נמצאת אלא באמצעות  
 תורה או עבודת צה"מ, שהן המה הלחם  
 המחברים את ישראל לאביהם שבשמים, כמש"כ  
 בס' במדבר כ"ח ב' צפי' את קרבני לחמי וזכ"מ,

2

א טור משנה ב  
 ב פסק ב דאבות  
 ב ברכות לה ג שבת  
 ד דברים ז

וגו' היינו להשקיע דעתו ביראת ה', באשר מי שהוא ראש ועוסק בצרכי רבים עלול לבוא להנאת עצמו וכבודו במעשיהם, ולראות לטוב למי שחונף לו ולהיפך למי שיגע בקצה כבודו יעלים עיניו מלראות צדק לו, או אף תמנא ידו להרע לו, על כן עליו כתיב מה ה' שואל ממך כי אם ליראה וגו', ובכל שעה עליו לידע כי גבוה מעל גבוה וגו'. עוד יש לפניו לירא יותר את ה' מכל בני אדם, באשר השגיאה בין אדם לחבירו אינו מתכפר אלא בקל, שהרי אדם מועד לעולם בין שוגג בו, משא"כ במטאים שבין אדם לשמים, ודוד המלך אמר [תהלים קל"ט] הלא משנאף ה' אשנא וגו' חקרני אל ודע לבני וגו' וראה אם דרך עונב בני ונחמי בדרך עולם, פי' אם עטימי להשוב שפלוני הוא ממשנאף ע"כ הנני רודפו ושונאו, אבל אם לא כוונתי לאמת הלא טוב לפני המות שמנחמי בדרך עולם, שא"א לתקן השגיאה ולא תועיל תשובה, א"כ זה הפרט מוטל על ראשים מנהיגי ישראל ולא יותר. אכן זקני הדור שהם ת"מ מעלמי תורה, עליהם מוטל מלות אהבת ה' ודעיקות העיון בו ית' בכל לב ונפש, ומלות מעשיות בכל מיני דקדוקים היותר אפשר, שהרי התורה מכשרתו לכך וגם ללכת בצרכי ה' מה הוא רחום בו. וכמש"כ הרמב"ם בהל' דעות רפ"ה שח"מ משונה בכל דרכיו מאיש המוני במאלכו ובהילוכו ובדיבורו בו, וכל זה הקב"ה שואל מעמו. אמנם המון ישראל עוסקים בצרנסתם עליהם מוטל לשמור המלות בזמנם ולא יהא העסק שלו מבטל המלות, אבל א"א לשאל מאיש עמוס בעסקיו שקידת היראה והאהבה, רק מעשה המלות בפועל זה

העמק דבר

הקב"ה שואל מהם. אבל נשים וטף ועבדים פחותי הנפש, וגם כמה מלות עשה אין עליהם כלל, מהם הקב"ה שואל להיות לטוב הישוב והליכות עולם של האנשים, וכמו שאמרו חז"ל [תדא"ר ט'] איזה אשה כשרה שעושה רצון בעלה, וטוב מזה זכיין באתנווי גבירי לבי כנישתא כדא"י בצרכות [י"ז א'], ועל העבד מוטל לעשות לטוב לאדוניו והטף לזיית את אביהם, וזהו שה' שואל מהם. וממנא מתפרש זה המקרא כך, על ראשיכם קאי <sup>10</sup> כי אם פיראה. על זקניכם כי אם פיראת בכ"פ דרבינו ופיראה אותו ופיראה את ה' בכ"פ ב"ב ובכ"פ נפש. על המון עם ישראל כי אם פיראה את מוצות ה' וגו'. על טפכם נשים וגרן כי אם פיראה. ומכל מקום נאמרו כל אזהרות אלו יחד, משום שנאמרה הפרשה בכלל קהל ה' שבהם נכללו כל אופני אנשים וכל המתבקש מכל א', וכמו כן עשה דוד המלך שביקש אחת מה', היינו לכל א' כראוי לו, ת"מ יהיו ישיבתם בית ה' לחיות בנועמו ולצבך בהיכלו, ומי שאינו מוכשר לכך והוא מהלך בעסקיו, כי יפנו צטורו ביום רעה, מי שהולך למלחמה עם אויביו צור ירומני, מכ"מ בכלל ישראל מתבקש כל זה, והדבר מובן שיש אדם שפעם עומד בזה האופן והקב"ה שואל ממנו כך וגם הוא בקשמו כך, ופעם הוא באופן אחר, והרי הוא אז כאדם אחר כמותו. והנה הגמ' לא הקשה על אהבת ה' אטו מילתא זוטרתיה היא, באשר דמייירי בעוסקי תורה, והיא מסייעת ומכשרת להיות לדיק חסיד, שוב אין להדבר קשה, ורק שישום לב לבקש אהבה ודעת דרכיו, <sup>30</sup> אז תעמידנו התורה על קרן אורה, וכמש"כ קיום מלות מעשה בפועל לכל אדם ודאי לא יפלא מכל

אדם, ואם הוא אנוס במקרה רחמנא פטריה, אבל יראת ה' למי שהוא מנהיג וראש ודאי לאו מילתא זוטרתיה הוא, שיהא שקוע במחשבה תמיד לירא מה' האופה על כל דרכי בני אדם, ומשני אין לגבי משה, פי' תלמיד חכם שהוא מנהיג, גם זה מילתא זוטרתיה היא, דעסק התורה מסייעו לכך, ומי שאינו ת"מ כלל, מי מבקש ממנו להיות עוסק בצרכי צבור, ואם כבר קיבל עליו זה העסק, ודאי עליו להזהר הרבה שלא יהא נוטל את שלו מתחת יד ישראל. או הפי' [לגבי משה] מנהיג שהוא אלל [משה פי'] גדול הדור, וכבר הראינו לדעת בקספר שמות י"ט י"ט צפי' משה ידבר דכל גדול הדור מכונה משה, והוא מדריכו ומעמידו על דרך הטוב והישר, מילתא זוטרתיה היא: (יג) ואת חקתי-ו היינו קבלות שבע"פ, אבל משפטיו שהוא החקירות והפולסוף אין כתיב כאן, שהרי דברה תורה עם איש המוני שאינו צר תלמוד, ואין לו אלא לשמור את החקוקים לפניו, וע' לעיל ו' י"ו: (יד) הן דה' אלהיך וגו'. באשר דבר משה עם כל כח צפ"ע הזהיר לכל כח כראוי לה, את הגדולים ודבוקים בה', שלא יהיו סבורים שפטורים ממלות מעשיות חלילה, שהרי המה קרובים לה' והמקום ישא פניהם בשביל שמוסרים נפשם בשביל כבודו, ואין לך יקר בעיני ה' מזה אפילו לא ישמרו המלות ח"ו, והזהיר את קטני הערך שלא יחשבו מה הוא נחשב מלות עושים צלי ידיעה, מש"ה הזהיר גם אותם לפי ערכם, על כן אמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' המלאכים ושרפים וגבוה מהם, הכל דבקים ועומדים לפני ה':

דברים

באבותיך חשק ה' וגו'. כבר נתבאר לעיל ז' דמשמעות חשיקה הוא משום שטוב בעיניו ביותר, משא"כ בחירה אפשר שאינו טוב בעיניו כל כך, אלא משום שהוא נכרך לקנות ריע וכדומה, על כן צוחר באיזה אדם שטוב לפניו יותר מאחרים, ואמר הכחוש דבאבותיך חשק לאהבה אותם, ולנו להבין מה זה החשק שמנא אותם נאמן לפניו, על כרחק לא משום שהיו דבקים בה' ובאהבתו לזד, <sup>10</sup> שהרי השמים ושמי השמים ואשר צם המה שרפים ואופנים השגתם מרובה מכל אדם ודבקים בה', אלא ע"כ משום שזרפו עבודת המעשה לאהבת ה', מה שאין זה במלאכי השרת: ויבחר בזרעם וגו'. דזה עלה במחשבה בשעת בריאת שמים וארץ שיקח לו אומה אחת לחלקו כמבואר בשירת האזינו בהנחל עליון גוים וגו', וצ"כ במדבר בפ' בלעם כ"ג י"ט, אלא שלא נבחר איזה אומה עד שבאו הצרעהים יתח ויעקב: ויבחר בזרעם אהריהם. שהיו המה חלק אלוה, וממילא חשק צם לאהבה <sup>20</sup> ג"כ כאהבת האב לזן אף ע"כ שאין מעשיו רלוים כל כך וכמש"כ לעיל ז' ח': בבב ב"ב העצמים. אפילו תהיו פחותי ערך ושפלי הדעת כמו כל העמים, מכ"מ הרי אחס נבחרים לכך, וא"כ אפילו היותר הדיוט שבישראל יקרה עבודתו מנד שהוא נבחר לכך, אף על גב שאינו מואל עצמו ראו למעלה זו, ועי' מש"כ בהר"ד פ' מי מריבה צ"ס רבה פ' אמור עה"פ ראשך עליך ככרמל:

ההנה ביארנו לעיל י' י"ב ענין מקרא זה מה שפירש הכתוב כל הפרטים ולא הספיק במה שאמר אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם לעבדך וגו', אלא בא ללמדנו שאין הדין ומשכון של כל אדם שיה, ויש בזה ארבע מדרגות במעלות האדם מישראל, ראשים, ותלמידי חכמים, והמון עם ה', נשים ועבדים וטף, כל אחד נידון לפי השאלה שהקב"ה שואל ממנו כמו שנתבאר לעיל שם, והקדים לומר היום. משום שנאמת בכל ראש השנה ויום הדין נצבים כל ישראל ג"כ בזה האופן, אבל היום שלא נראש השנה הוא כדי פיראך וגו'. ואמר ב"ב. שאע"ג שכל אחד נידון בפרט לפי מה שהוא אדם, מ"מ כל א' גורם להכריע להכלל אם לשבט אם לחסד, כדאיתא בקידושין ספ"א דכל א' מכריע את עצמו ואת כל העולם לקץ זכות או לקץ חוב. ואחר כך פירש הפרטים, א' ראשיבם שבטיבם. מנהיגי השבטים. אכן לפי הנראה שבטיבם מיותר, ומה מקרא חסר ראשיבם לחוד, וממילא כל ראש מנהיג בישראל <sup>20</sup> באשר הוא שם, אלא ללמדנו שאין כל שבט ומנהיגיו נדונים בשה, אלא לפי טבע השבט וצמח שהחזיק ביותר להיות מזה, בזה נידון על העוונות וסר מדרך הטובה שהחזיק בה, וכמו שאמר עמוס הנביא (צ) על שלשה פשעי יהודה ועל ארבעה לא אשיבנו, על מאסס את תורת ה' וחקיו לא שמרו, על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו, על מכרם בכסף לדיק וגו'.

הדין על שבט יהודה על שסרו מדרכס הטובה לשמור חקיו, המה מדות התורה, וזהו כבוד לתורה שבכתב, שמדקדקים בה הרבה, וכאשר סרו מזה, מאסו את התורה, ולא כן שבטי ישראל שמעולם לא החזיקו כל כך בתלמוד תורה אלא בחסד בין אדם לחבירו כדרך מלכי ישראל וכמש"כ צ"כ בראשית ו' כ"ג, על כן עיקר הדין עליהם על שסרו מזה המדה ומכרו בכסף לדיק וגו', וממנא <sup>10</sup> הראשים שמנהיגים השבטים נידונים לפי שבטם צ' זקניבם ושופריבם. המה תלמידי חכמים גדולים וקטני הערך לכל אחד לפי כחו. ג' ב"ב איש ישראל. כל איש לפי מעשיו בהליכות עולמו. וכבר נתבאר צ"כ במדבר כ"ד ו' בדבר בלעם צרוה"ק שנמשלו המון עם ישראל כגנות שיש צם הרבה מיני זרעים, אבל בכל גנה יש בו מין א' שהוא העיקר, כך כל ישראל מוזהרים בכל מלות מעשיות, אלא שמ"מ כל א' עליו מלות אחת להיות מזהר בה ביותר, לכל א' לפי עסקיו מה שעלול להיות נכשל עפ"י עסקו, עליו לשום לבו ע"י הפרט ביותר, ועל דבר זה הוא נידון ביותר. גם נכלל בלשון כל איש ישראל כל א' לפי טבעו, וה' היודע תכונת לב של כל א' ודן כל א' לפי מדתו. ד' מדרגה הפחותה